

A VILA DO MAÑÁ, SILLEDA

www.aviladomaña.com

ÍNDICE

1	DESCUBRINDO “A VILA DO MAÑÁ”	04
2	COÑECENDO SILLEDA	06
3	OBXECTIVOS DE “A VILA DO MAÑÁ”	10
4	A VILA DO MAÑÁ, EN SILLEDA	20
5	DATAS: “A VILA DO MAÑÁ, EN SILLEDA”	33

1 DESCUBRINDO “A VILA DO MAÑÁ”

(Silleda, 2021)

Nun tempo tivemos medo do monte. Era o monte do lobo, do ogro, da escuridade. Era o lugar onde nos podiamos perder. Cando os avós contábannos contos, o monte era o lugar preferido para ocultarse os inimigos, as trampas, as angustias. [...] Nun tempo, sentímonos seguros entre as casas, na cidade, co vecindario. Este era o sitio onde buscábamos aos compañeiros, onde os atopábamos para xogar xuntos. Alí estaba o noso sitio, o sitio onde nos escondiamos, onde organizabamos a pandilla, onde xogabamos as mamás, onde escondiamos o tesouro... [...] Pero en poucas décadas, todo cambiou. Houbo unha transformación tremenda, rápida, total, como nunca a viu a nosa sociedade (polo menos segundo consta na historia documentada). [...] O monte pasou a ser belo, luminoso, obxecto de soños e de desexos. A cidade, en cambio, converteuse en algo sucio, gris, monstruoso. [...] Nos últimos decenios, e dun xeito totalmente evidente nos últimos cincuenta anos, a cidade, nacida como lugar de encontro e de intercambio, descubriu o valor comercial do espazo e alterou todos os conceptos de equilibrio, benestar e comunidade para seguir soamente programas de beneficios, de intereses. Vendeuse, prostituíuse. [...] A cidade é agora como o monte dos nosos contos.¹

Francesco Tonucci

Como podemos recuperar a identidade das nosas vilas e cidades?... como as nosas cidades poderían ser de novo ese lugar de encontro e de intercambio?... como volver sentirnos seguros entre as casas, na cidade, na veciñanza?... como volver facer que a cidade sexa o noso sitio, o noso lugar?... que debemos facer para que a cidade deixe de ser algo sucio, gris, monstruoso?... estas son as cuestións que nos levan a crear o Proxecto de “A VILA DO MAÑÁ”.

“A Vila do Mañá” é un **proxecto educativo** e de **divulgación**, cuxo obxectivo é que dende a infancia e a través do xogo se tome conciencia de todas as escalas do común: a arquitectura, o patrimonio tanxible e intanxible, o urbanismo e a paisaxe. Á vez que dende a disciplina arquitectónica se tome conciencia dunha nova visión da cidade, que é a que nos achegan os que serán os habitantes do mañá.

⁰¹ Tonucci, Francesco. *La ciudad de los niños*. 1997. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez.

O reto principal é que a infancia e a adolescencia estean presentes de forma activa nos procesos de construción do espazo común (praza, barrio, cidade...) dotándoos das ferramentas necesarias para desenvolver a súa creatividade, dende a ARTE e a ARQUITECTURA. O fin é provocar neles o espertar dunha nova mirada sobre os espazos nos que desenvolven a súa vida.

Como síntese das nosas ideas podemos afirmar que: entendemos a cidade como taboleiro de xogo, como lugar de encontro e como laboratorio de aprendizaxe para os nenos e nenas que, a través das ferramentas propias da infancia como son o seu propio movemento e o xogo, teñen que descubrir, vivir, coñecer e valorar o seu hábitat para poder actuar nel; defendemos o dereito dos nenos e nenas ás cidades, como parte dunha cidadanía activa; a cal será a que herde e desenvolva a cidade futura; remarcamos a importancia do hábitat no que os nenos e nenas viven na súa relación identitaria con el; e por último consideramos a ARTE e a ARQUITECTURA como ferramentas educativas que nos permiten levar a cabo este proxecto. O proxecto “A Vila do Mañá” pode ser considerado como unha experiencia innovadora de Aprendizaxe e Servizo, desenvolvendo un novo aspecto da profesión de arquitectura, que a crise financeira puxo en cuestión.

“A Vila do Mañá” está a desenvolverse mediante diferentes talleres nos Concellos de Galicia. Realizouse en Rianxo, Ames (Bertamiráns e Milladoiro), Verín, A Pobra do Caramiñal, Mondoñedo, Riveira, Carballo, Bueu, Vilagarcía de Arousa, Cambados, Arteixo, Ferrol, Malpica, Buño, Santiago de Compostela, Arzúa e São Paulo (Brasil). É realizado polo equipo de PØStarquitectos, foi financiado polos diferentes Concellos e pola Deputación da Coruña (programa de subvencións destinado a entidades lucrativas para a produción de proxectos singulares de especial interese cultural na provincia da Coruña durante o ano 2019), recibe o apoio da Escola Técnica Superior de Arquitectura da Coruña (ETSAC), do Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia (COAG), da Asociación para A Defensa do Patrimonio Galego (APATRIGAL). O proxecto púxose a proba, o pasado mes de marzo, dando o salto das vilas galegas a gran metrópoli Paulistana coa colaboración do Grupo de Pesquisa Cidade Gênero e Primeira Infancia da FAU-Mackenzie (Faculdade de Arquitetura e Urbanismo da Universidade Presbiteriana Mackenzie) e financiado polo Instituto Brasileira. Na actualidade está dentro do programa da Fundación Roberto Rivas, RR_dTerritorio (programa de formación e incubación de proxectos de emprendemento nos territorios galegos).

“Debemos entender que a arte e a vida xa non son dominios separados. Por tanto, a idea de que a arte é unha ilusión divorciada da vida real debe abandonarse. A palabra “Arte” non significa nada para nós. Esiximos que sexa substituído pola construción da nosa contorna de acordo coas leis creativas derivadas de principios ben definidos”²

⁰² Theo van Doesburg, e Cornelis van Eesteren, (1923). “Towards collective construction”. De Stijl 12, 89–91.

2 COÑECENDO SILLEDA

“A Vila do Mañá, Silleda” parte de tomar a vila de Silleda, como un taboleiro de xogo e laboratorio de experimentación, transformando o lugar que habito en algo novo, en algo a descubrir se se mira e percorre con outros ollos.

Nesta edición que propoñemos de “A Vila do Mañá” incorporamos a creación dun taboleiro de xogo cos elementos característicos da vila de Silleda. Será un “xogo da oca” orixinal e inédito, conformado por aqueles elementos arquitectónicos, urbanísticos, paisaxísticos, artísticos e culturais que configuran dita vila.

É importante que dende pequenos coñezamos o valor do noso habitat para o día de mañá ser conscientes da súa valía e saber coidalo, por eso unha parte importante do proxecto e a divulgación do valor artístico e histórico onde se desenrollan os talleres, para elo créase un cadernoño con estas pezas fundamentais na historia das vilas e cidades que traballamos, que terá por título nesta edición: “Dalle cor a Silleda”.

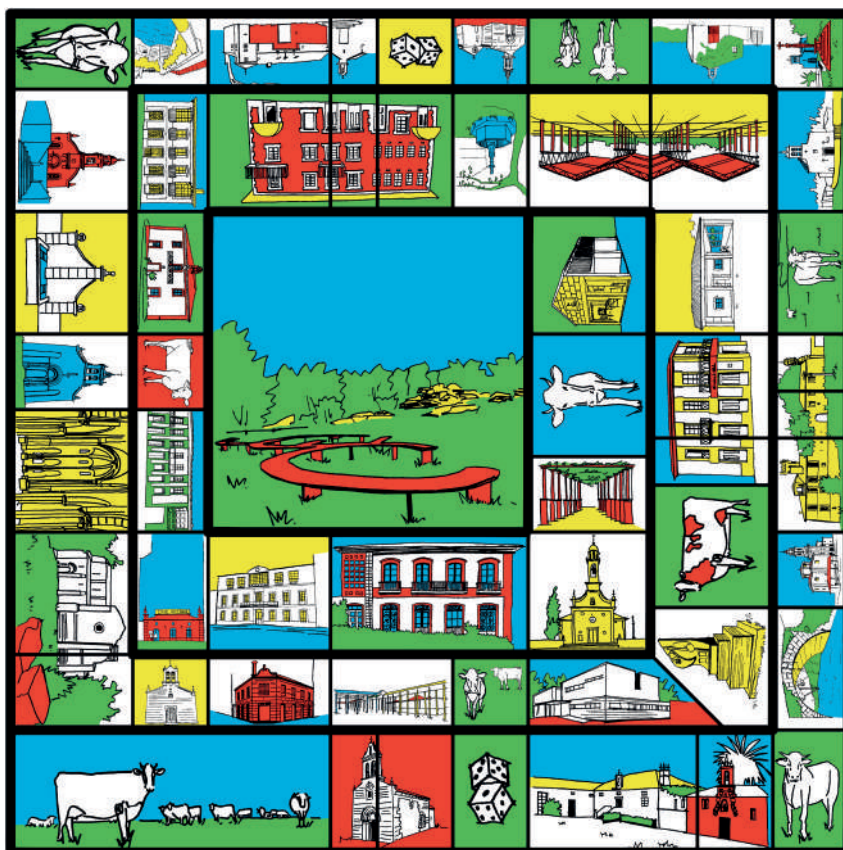
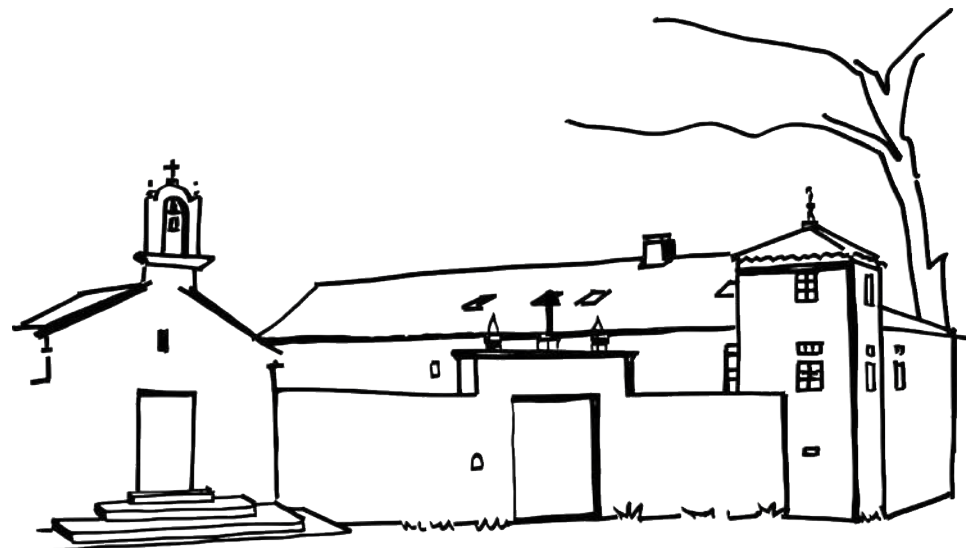
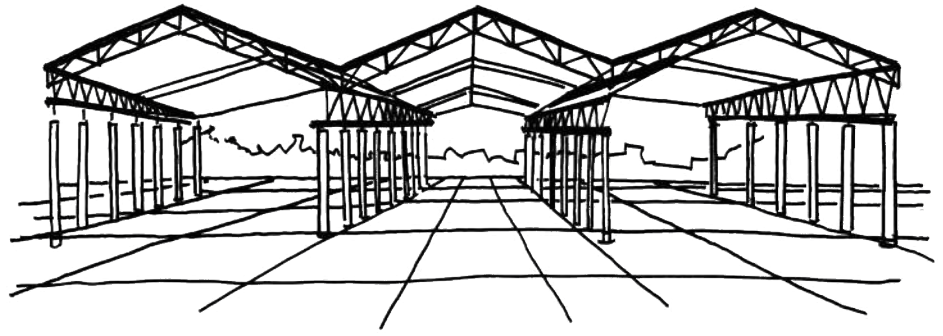

Fig. 01 “Dalle cor a Silleda”.
Elaboración propia.

3 OBXECTIVOS DE “A VILA DO MAÑÁ”

Nos tempos que vivimos onde todo está a un “click” de distancia, onde sobrevoar Tokio ou New York está ao alcance da man, onde podo visitar o Partenón dende a pantalla... esquecémonos do lugar que habitamos. As novas xeracións, os habitantes do mañá, descoñecen na súa totalidade a súa vila ou cidade, viven nunha “caixiña”, desprázanse noutra “caixiña” máis pequena e chegan a unha “caixa” maior (chámese colexio, centro comercial, ... ou polideportivo). Esta é a súa relación coa súa contorna. (Fig. 02)

Fig. 02 Como é a túa cidade?, que elementos destacarías?. Debuxos realizados no taller “A Vila do Mañá”, Vilagarcía de Arousa, agosto 2018.

A realidade de hoxe en día é que a conexión natural entre os nenos e o seu hábitat, o lugar onde crecen e se desenvólven, a cidade ou a vila na que viven, está diluída, e apenas existe (Fig. 03). Atopamos nenos nas súas casas, vendo a tele, cos seus videoxogos, xogando nas súas urbanizacións valadas e vixiadas, trasladándose en coche e descubrindo a cidade dende a súa xaneliña, onde o parque ou a praza foron substituídos polo centro comercial. A cidade é un medio hostil para eles, perderon a súa liberdade, que se ve limitada a certos recintos considerados como seguros e que son controlados polos adultos. Estamos a transmitirles a mensaxe do medo que se respira actualmente na sociedade, e como consecuencia, o lugar onde habitan, a vila ou a cidade, non son seguras para eles.

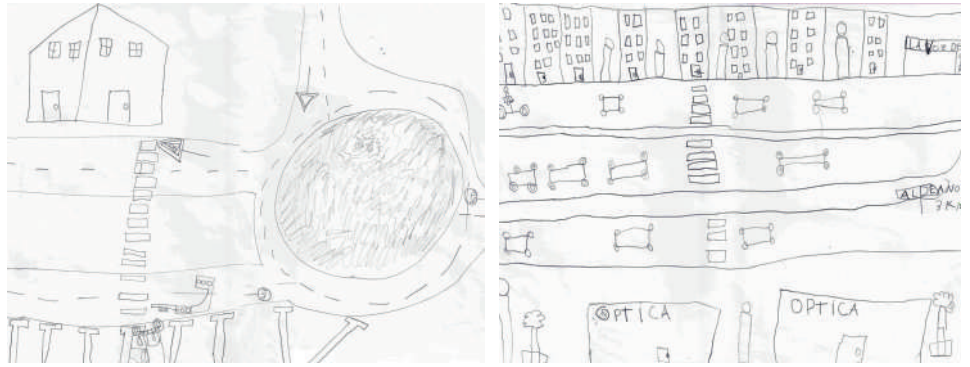

Fig. 03 Como é a túa cidade?, que elementos destacarías?. “A Vila do Mañá”, Bertamiráns, xullo 2017.

Fig. 04 Como é a túa cidade?, que elementos destacarías?. “A Vila do Mañá”, Bertamiráns, xullo 2017.

⁰³ Aldo van Eyck, “Sobre el diseño del equipamiento lúdico y la disposición de los espacios de juego” (1962) en: *Playgrounds. Reinventar la plaza*, (Madrid: Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía; Siruela, 2014), 121-122.

A oportunidade de que o neno descubra o seu propio movemento forma parte da cidade en si; a cidade tamén é un espazo de xogo. O neno utiliza todos os elementos da cidade, todos os obxectos construídos, todas as superficies polas que pode gatear ou trepar. Os nenos saben xogar moi ben con estas cousas, aínda que non teñan permiso para iso.³

Aldo van Eyck

04 Aldo van Eyck realizou máis de 700 parques de xogos para nenos, deseñados entre 1947 e 1978 en Ámsterdam e arredores, situados no centro e nos suburbios, ocupando prazas, esquinas de rúas, solares baleiros, xardíns públicos e patios. Ademais do seu emprazamento, deseñaba os elementos de xogo como fosas de area, estruturas para escalar e obxectos de formigón e madeira.

Fronte a esta imaxe do espazo público de hoxe en día, "A Vila do Mañá" parte de entender a cidade como unha ferramenta educadora, non neutra, á que nos aproximamos dende o xogo.

Recuperamos algunhas das ideas propostas polo arquitecto holandés Aldo van Eyck⁴ (1918-1999), nas que se outorgaba ao neno a oportunidade de descubrir a cidade dende o seu propio movemento, que ten que ser desenvolvido a través dos seus xogos debido a que é a súa maneira natural de coñecer o mundo. Somos conscientes de que, actualmente, isto xera un conflito nas rúas e prazas, o cal desexamos provocar, evidenciar e poñer de manifesto dende os talleres, aínda que sexa de maneira temporal. Que sucede cando os espazos públicos de Vilagarcía de Arousa son ocupados por nenos xogando? Que senten os nenos? Como reaccionan os adultos? Como se pode mellorar a cidade? Dende ese conflito, queremos transformar a imaxe da cidade que teñen os nenos e adolescentes e, ao mesmo tempo, facelos visibles neses espazos a ollos dos adultos (Fig. 05).

Fig. 05 Invasión de cor na rúa Real, taller "A Vila do Mañá", Ferrol, setembro 2018.

⁰⁸ Fragmento traducido de "Kind en stad" (niño y ciudad), un artículo de Aldo van Eyck publicado en el número 11 (págs. 152 – 153) de la revista Goed Wonen, en octubre de 1950.

[...] O significado visual do neno na arquitectura, e en maior medida no conxunto da imaxe urbana, é de feito algo do que a xente é aínda moi pouco consciente. É posible que a xente o considere un cambio de énfase singular: con todo, creo que en principio será dificilmente posible resolver o serio conflito neno/cidade sen darse conta de que este cambio é esencial, se a cidade ten que adquirir un significado positivo para o neno.⁵

Aldo van Eyck

⁰⁵ Lefebvre, H., *El derecho a la ciudad*. [1967] (Barcelona: Península, 1975).

O xogo é unha actividade fundamental para o desenvolvemento dos nenos. É un poderoso instrumento de aprendizaxe para actitudes, comportamentos e valores dunha sociedade. Durante a infancia aprendemos xogando e, por iso, os talleres desenvolvéronse a través do xogo como ferramenta fundamental nestas idades. Buscamos unha aprendizaxe actuando na realidade, no local, abordando situacións espaciais que poden ser coñecidas de antemán e que se redescubren dende unha nova perspectiva. Tamén buscamos a acción a través do movemento do neno, o descubrir o espazo dende a máxima liberdade do xogo.

⁰⁶ Artigo 12 da Convención sobre os Dereitos do neno. UNICEF. 2006.

Outra idea que fundamenta o noso proxecto de "A Vila do Mañá" xorde do dereito á cidade, tal como defendía Henri Lefebvre⁶ (1901-1991), polo que as persoas que habitan nela teñen dereito ao seu goce, á súa transformación e a que reflicta a súa maneira de entender a vida en comunidade. Dende este punto de vista, como non incluír o dereito de nenos e nenas á cidade? Por iso, consideramos o espazo público como un espazo común de aprendizaxe e construción colectiva no que a infancia tamén debe ter cabida.

⁰⁷ "Existe unha importante distinción respecto diso entre espazos e bens públicos, por unha banda, e os comúns por outro. Os espazos e bens públicos urbanos foron sempre obxecto do poder estatal e a administración pública, e tales espazos e bens non constitúen necesariamente un ben común... Aínda que eses espazos e bens públicos contribúen poderosamente ás calidades do ben común a súa apropiación require unha acción política por parte dos cidadáns e o pobo". David Harvey, *Ciudades rebeldes. Del derecho a la ciudad a la revolución urbana* (Madrid: Akal, 2013), 115.

Queremos dar voz aos que normalmente non a teñen, os nenos e os adolescentes, impulsando o seu dereito⁷ para formarse un xuízo propio do hábitat no que viven e a poder expresalo e poñelo de manifesto. Buscamos estimular unha actitude crítica para impulsar o seu desenvolvemento como unha cidadanía activa, pois eles serán os responsables da cidade do futuro. Conformar, por tanto, as bases dunha cidadanía crítica.

Queremos traballar nos espazos públicos para transformalos en espazos comúns. Como afirma o xeógrafo e teórico social David Harvey (1935), é necesaria a apropiación dos espazos públicos urbanos por parte da cidadanía mediante unha acción política para convertelos en espazos comúns⁸. As prazas e rúas, a paisaxe cos seus elementos, o mobiliario, os baleiros, ... son bens comúns que buscamos que os nenos recoñezan como seus dende diferentes puntos de vista: dende a historia, os seus usos, a súa evolución e as súas transformacións.

O noso obxectivo principal é que a infancia e a adolescencia estean presentes de forma activa nos procesos de construción do espazo común, dotándolles das ferramentas necesarias para desenvolver a súa creatividade dende a Arte e a Arquitectura, co fin de provocar neles o espertar dunha nova mirada e xerar vínculos de identidade cos espazos nos que habitan.

Preténdese que adquiran un maior coñecemento da cidade na que viven; unha apropiación de espazos que lles son vetados a diario; o movemento con liberdade nas prazas; empoderamento espacial xunto con outros nenos favorecendo a súa convivencia; valoración do lugar no que habitan a través dunha nova mirada sobre o seu hábitat; facerlles responsables da contorna; coñecer tamén os elementos que conforman o lugar inmaterial; e, sobre todo, demostrarlles a súa capacidade transformadora (Fig. 06).

Fig. 06 Invasión de cor "A Vila do Mañá na Nova Normalidade", Arzúa, marzo 2021.

Dous elementos constitúen o lugar do neno: a man e o horizonte. A man como construción de sentido, de recoñecemento, do tacto. Como as primeiras marcas dos homes prehistóricos nas paredes das covas, definindo e recoñecendo un lugar e ao mesmo tempo establecendo un eu fronte a el. A importancia da man como representación do eu do neno e do seu corpo, do seu sentido físico, do seu sentido de lugar. Fronte á man, o distante e afastado, o horizonte, que supón o límite perceptivo do neno, ata onde alcanza a vista, o que marca o comezo do non coñecido.

Dende a man (Fig. 07), o máis próximo, ata o horizonte (Fig. 08), o afastado, existe un percorrido espacial, unha definición de hábitat, do lugar onde se habita, do próximo ata a paisaxe afastada. O neno toma conciencia do lugar onde vive, das súas dimensións e da súa escala, de como se interrelaciona o próximo e o afastado (Fig. 09).

Fig. 07 Dende a man ...“A Vila do Mañá”, Verín, xullo 2017.

Fig. 08 ... ata o horizonte “A Vila do Mañá”, Cambados, agosto 2018.

IA IMPORTANCIA DO LUGAR!

A CIDADE É O ÁMBITO NO QUE UN NENO PODE DESCUBRIR
O QUE QUERE FACER O RESTO DA SÚA VIDA

A IMPORTANCIA DA MAN: CONSTITÚE SENTIDO, DEFINE UN LÍMITE DUN ÁMBITO

O SENTIDO DO AQUÍ, do meu corpo e preguntarnos a diferenza de todos os lugares que me rodean, consciente dun mesmo, en paralelo co lugar.

XOGAR COA CAPA MÁIS DISTANTE DO MEU CORPO = O HORIZONTE, sendo o límite de percepción do meu corpo: o infinito, decatarnos de que o lugar é infinito, que é o noso planeta, que é noso, e así, coidalo, como nos coidamos a nós mesmos.

Percorrido en estancias perceptivas entre o máis próximo e o máis afastado.
FONDURA, o meu corpo aquí e o meu corpo alá, no horizonte.

HORIZONTE COMPARTIDO E ASÍ ENTENDER O HÁBITAT do territorio,
da vila ou da paisaxe.

É A ARQUITECTURA, COMO ELEMENTO ONDE AS IDEAS E AS COUSAS
DAN SENTIDO AO HORIZONTE.

Fig. 09 Cadro síntese sobre a importancia do lugar, da man ao horizonte. Elaboración propia.

Na situación anómala, na que nos atopamos creo que o punto de partida das actividades debe ser a escala. Introducimos o concepto, novo para todos, de “DISTANCIAMENTO SOCIAL”. Partindo de tomar conciencia das propias dimensións corporais, o neno/a pode aproximarse a outras dimensións, nesta ocasión creo que é fundamental entender canto é un metro e medio (Fig. 10), xa que toda a nosa vida urbana e social, vai estar marcada por esta distancia.

Fig. 10 Canto é un metro e medio?, taller “A Vila do Mañá na Nova Normalidade”, Arzúa Setembro 2020

Co taller “A Vila do Mañá”, a cidade na que viven non é unha idea abstracta, nin é unha serie de pequenas imaxes parciais; comeza a entenderse como unha contorna moito máis complexa e ampla, que nos aproxima á noción de hábitat: o espazo que transcende a súa localización física nun territorio no que resolvemos as nosas necesidades, establecendo relacións con outras persoas e co medio, tanto natural como construído; implicando procesos nos que se transforma, pero nos que tamén somos transformados. O hábitat implica tamén a memoria e o simbólico da comunidade. En síntese, o hábitat como sistema de relacións e procesos que se xeran entre tres elementos: a natureza, a sociedade e o habitante.

O hábitat dos nenos é onde desenvolven as súas vidas, o que viven e o que coñecen e, por tanto, é un forte elemento xerador de aprendizaxe. A cidade, a arquitectura que a conforma e a paisaxe son ambientes de aprendizaxe para o neno, construíndo coñecemento a diferentes escalas.

Introdúcense dúas condicións fundamentais nos talleres: o corpo do neno e o seu movemento como referencia fundamental para o descubrimento do lugar e do contexto; e a experiencia, tanto perceptiva, a sentida no momento, como a que provén do recordo ou da memoria do día a día. Dende eses dous aspectos trabállase no hábitat real, percorrendo a cidade e descubrindo e intervindo nas súas rúas e prazas. O espazo urbano convértese nun enorme taboleiro de xogo en tres dimensións que require nenos inquedaos e activos que o exploren, recoñezan e sexan capaces de modificalo (Fig. 11).

O lugar transfórmase en algo dinámico que xa non só é aprehendido, senón que pode ser modificado por eles mesmos, outorgándolles un papel protagonista que normalmente, na creación de espazos, non se lles dá ou queda reducido a un ámbito de xogo máis controlado, como o patio do colexio ou a área infantil coutada dos parques.

Fig. 11 Invasión de cor na rúa, taller “A Vila do Mañá na Nova Normalidade”, Arzúa, setembro 2020.

Queremos que os nenos aprendan a mirar o lugar onde habitan (Fig. 11), tendo con eles dúas poderosas ferramentas: a ARTE e a ARQUITECTURA. Son dous elementos que nos serven para aprender o mundo e, o máis importante, tamén para transformalo. Para iso, combínanse ferramentas de diferentes disciplinas, pois búscase que os nenos manexen coñecementos de arquitectura, de arte, de paisaxe, de urbanismo e de sustentabilidade. É importante que nos talleres se xere un espazo de liberdade, para que os nenos e adolescentes poidan expresar e representar as súas ideas dun modo plástico, tanto gráfico como tridimensional, aumentando a súa creatividade e a súa capacidade de comunicación. Trátase de que aprendan a manexar ferramentas coas que poidan plasmar as súas ideas e desexos.

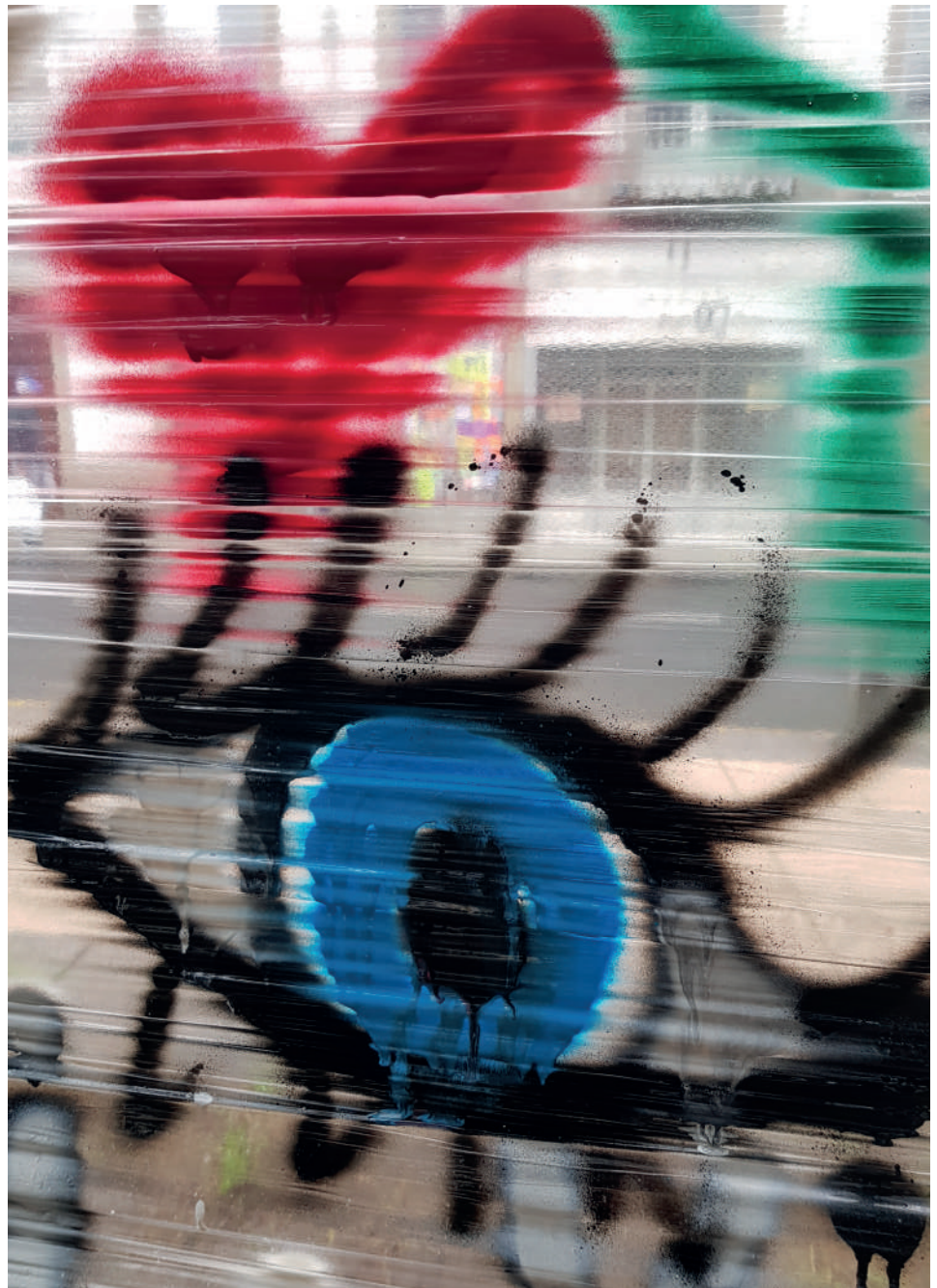

Fig. 12 Traballando co PLANO na Praza da Independencia, taller “A Vila do Mañá”, Vilagarcía de Arousa, novembro 2018.

4 A VILA DO MAÑÁ, SILLEDA

As actividades que se plantean nos talleres estrutúranse a través de seis conceptos fundamentais: a **PERCEPCIÓN**, o **ESPAZO**, a **PAISAXE**, a **ESCALA**, a **SUSTENTABILIDADE** e a **CIDADE**, e catro ferramentas necesarias: o **PUNTO**, a **LIÑA**, o **PLANO** e o **ELEMENTO TRIDIMENSIONAL**.

A PERCEPCIÓN: A percepción do propio corpo, así como a percepción da contorna que nos rodea, son conceptos fundamentais nos talleres.

⁰⁹ “Teoría da deriva” proposta por Guy Debord (1959) na revista Internacional situacionista, vol.I: La realización del arte, na que se facía un chamamento ao vagar trazando percorridos psicolóxicos segundo as diferentes experiencias urbanas, na que importaba máis o viaxar que o chegar.

Para entender como perciben a súa vila ou cidade os que son e serán os seus habitantes do futuro, utilizaremos dúas estratexías. A primeira, saímos á “deriva”⁹ cun gran marco dourado, para que no noso deambular vaian enmarcando aqueles elementos urbanos que son importantes para eles. A experiencia inspírase na obra de O’Grady¹⁰, artista e activista polos dereitos da sociedade afroamericana, que coa súa performance pretende incluír na súa obra espectadores de raza negra, raza que normalmente quedaba fora da arte. Para a performance, O’Grady decide desfilar no día da cultura afroamericana, deseñando unha carroza cun gran marco dourado sobre ela, a esta acompañanlle 13 actores e actrices de raza latina e negra, vestidos de branco e cun pequeno marco dourado. O obxectivo era que os artistas se enmarcasen a eles mesmos ou aos espectadores, e facer ver aos cidadáns afroamericanos a súa validez para pertencer á arte. Ao fotografar marcos O’Grady fainos cuestionarnos sobre que é o que queda fóra ou dentro da súa obra. Tradicionalmente isto era delimitado polo cadro, marcando unha liña bastante clara. Ela, rompe esa liña, e o que pasa fóra coexiste co interior, utilizándoo como crítica á marxinación dunha sociedade “non enmarcada”. O desfile perde a súa focalización central, o espectáculo está nos laterais, a nena apuntando ao marco “Art Is. . . (girl pointing)” , o policía que guiña un ollo “Art Is...(cop eyeing young man)”, ou o grupo de amigos que miran a dúas mozas pousando, “Art Is...(woman with man and cop watching)”, son os novos protagonistas.

Cales serán os protagonistas da nosa experiencia en Silleda?, ata o momento temos levado sorpresas agradables, cando os nenos fan protagonistas é a xente (Fig. 13) (moitas veces olvidada no urbanismo actual) e outras asustámonos cando nos contan que os seus lugares preferidos son o Burger King, McDonalds ou o Mercadona (Fig. 14).

¹⁰ Lorraine O’Grady (1934) é unha artista e crítica con sede en Nova York, que traballa en arte conceptual e arte de performance que integra a instalación de fotos e vídeos.

Fig. 13 Qué enmarcarías da túa vila?, taller “A Vila do Mañá”, Rianxo, decembro 2016.

Fig. 14 Qué enmarcarías da túa vila?, taller “A Vila do Mañá”, Milladoiro, agosto 2017.

Seguindo co traballo coa percepción, trataremos de provocar nos nenos e nenas unha nova visión da súa contorna cotiá, buscando que rompan co coñecido e que poidan ver os mesmos lugares con outros ollos.

“O propósito da arte é o de impartir a sensación das cousas como son percibidas e non como son sabidas (ou concibidas). A técnica da arte de “estrañar” aos obxectos, de facer difíciles as formas, de incrementar a dificultade e magnitude da percepción atopa a súa razón en que o proceso de percepción non é estético como un fin en si mesmo e debe ser prolongado. A arte é unha maneira de experimentar a calidade ou esencia artística dun obxecto; o obxecto non é o importante.”

Viktor Shklovski

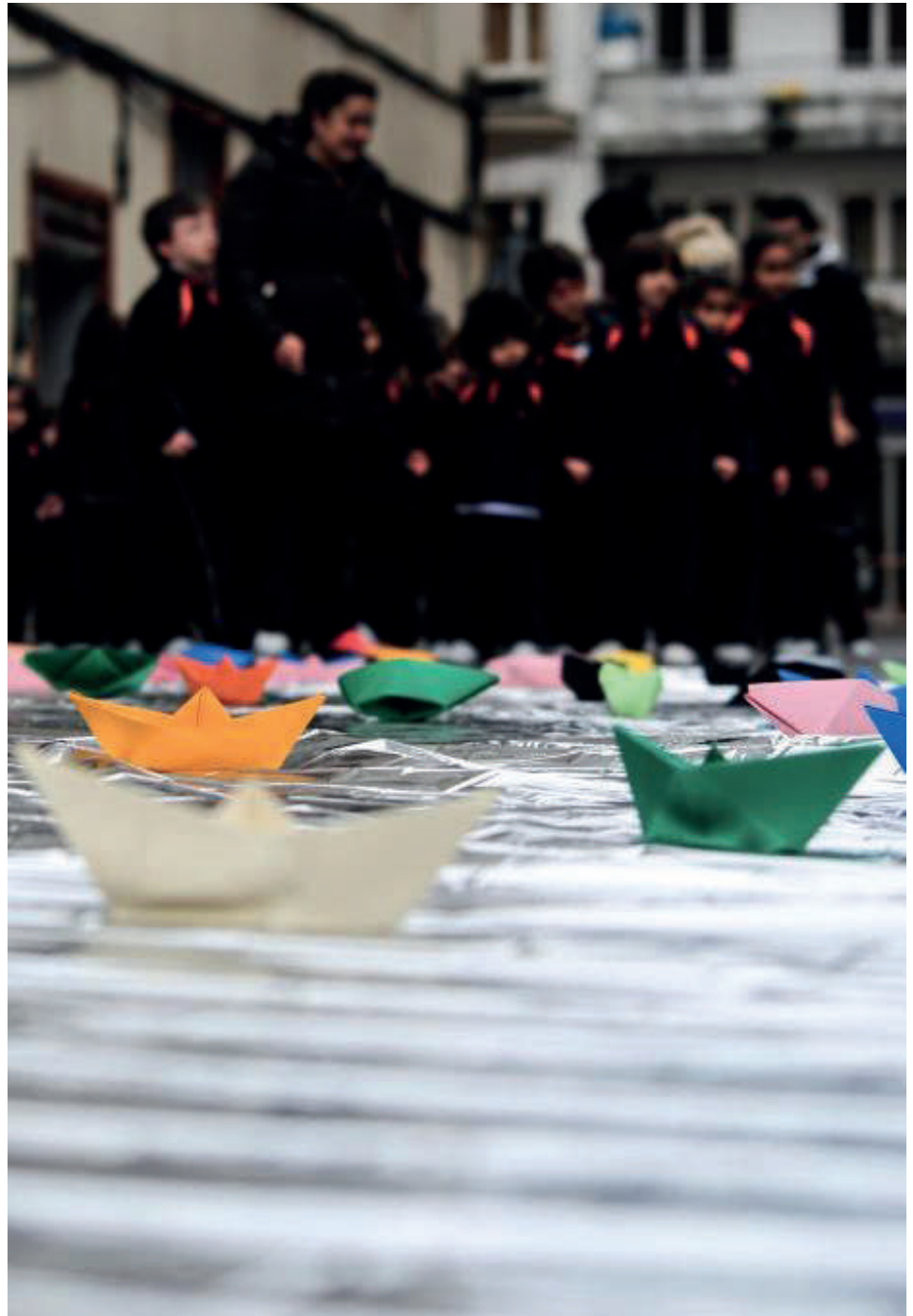

Fig. 15 Traballando coa percepción taller “A Vila do Mañá”, Vilagarcía de Arousa. Fotografía de: Iñaki Abella para ©FARO DE VIGO 28/11/2018.

Basearemos esta experiencia no concepto da “desfamiliarización ou extrañamento”, un concepto literario desenvolvido por Viktor Shklovski¹¹. Segundo a súa teoría, a cotidianidade fai que se “perda a frescura na nosa percepción dos obxectos”, facendo de todo algo automatizado.

A rutina adormécenos, volvéndonos cegos, xordos, e alleos ao que ocorre na nosa contorna. Xa non observamos o que nos rodea, xa non nos fixamos nos obxectos e lugares que coñecemos, por cotiáns. A arte presenta aos obxectos desde outra óptica. Arríncaos da súa percepción automatizada e cotiá dándolles vida en si mesmos, e no seu reflexo na arte. A través deste concepto empezamos a percibir as cousas doutra maneira, vémosnos obrigados a iso pola “desfamiliarización”, que nos presenta a realidade como nunca antes víramola... converteremos unha praza nun océano(Fig.14 e 15)... e ata debuxaremos no aire...

¹¹ Viktor Shklovski (1893-1984) foi un crítico, escritor e panfletista soviético. Foi un dos primeiros teóricos do chamado formalismo ruso.

Fig. 16 Traballando coa percepción taller “A Vila do Mañá”, Vilagarcía de Arousa. Fotografía de: Martina Miser para ©La Voz de Galicia 28/11/2018.

○ ESPAZO: Buscamos o traballo dende o espazo da arquitectura e da cidade a través da experimentación da luz, a textura, a cor, o son, ...
○ instrumento é o corpo, que percorre e xoga no espazo con todos os sentidos despregados.

A PAISAXE: Interacción entre a paisaxe construída, a paisaxe máis natural e os territorios intermedios. Entender como as persoas construímos a paisaxe e como a paisaxe tamén nos constrúe (Fig. 17).

Fig. 17 Transformando a paisaxe urbana “A Vila do Mañá na Nova Normalidade”, Arzúa, marzo 2021.

A ESCALA: Introducimos o concepto de escala humana e o de escala de cidade. Partindo de tomar conciencia das súas propias dimensións corporais, o neno pode aproximarse a outras dimensións como a da cidade e a do territorio. É un percorrido perceptivo que situamos entre a man, que representa o próximo ao seu corpo, e o horizonte, o afastado que alcanza a vista.

¹² Yves Klein (28 de abril de 1928 - 6 de xuño de 1962) artista francés considerado como unha importante figura dentro do movemento dadaísta.

Para traballar coa escala traballamos con distintas estratexias, algunha delas baséase na obra de Yves Klein¹², que nas súas obras monocro-

mas, resaltaba a silueta de mulleres espidas coa súa famosa cor azul e usábaas como pinces das súas obras, dando lugar a interesantes estudos da escala e da forma humana (Fig. 18).

Pódese realizar un cadro sen liñas, sen contorno, sen formas, sen personaxes? Esta cuestión foi a que motivou a este tipo de accións artísticas e a que nos leva a realizar esta acción cos nenos deixando unha pegada de siluetas no muro, unha acción inversa, na que a figura humana é o vacío, sendo o cheo o material, no noso caso a auga.

Fig. 19 Traballando coa escala taller “A Vila do Mañá”, Ferrol, setembro 2018.

¹³ Masanobu Fukuoka, estudioso da agricultura natural, que dedicou a súa vida para desenvolver un sistema ecolóxico que se basea en 5 principios: Non arar; Non usar fertilizantes; Non eliminar malas herbas; Non podar; Sementar mediante bombas de sementes (Nendo Dango).

A SUSTENTABILIDADE: Queremos reflexionar sobre a forma na que nos relacionamos co planeta. Facer aos nenos conscientes de que o sustentable consiste nun equilibrio entre aquilo que nos permite desenvolver a nosa vida e o que non compromete a supervivencia das futuras xeracións. Así, darnos conta de que só temos un planeta con recursos limitados, e que é imposible manter o noso ritmo de consumo actual.

Propónse a concienciación sobre a inclusión do verde na cidade mediante a creación e a plantación de bombas de sementes, desenvoltas polo naturalista nipón Fukuoka ¹³.

Fig. 18 Traballando coa NATUREZA, taller “A Vila do Mañá”, Vilagarcía de Arousa, agosto 2018.

Para a realización da actividade, propónselles aos nenos a creación destas bombas, que se compoñen dunha parte de arxila, abono natural, e unha mestura de sementes complementarias, neste caso utilizouse a chamada mestura azteca (xudías, millo, cabaza, ...) (Fig. 19).

Temos a planta, pero fáltanos onde sementala, experimentamos esta vez cos baleiros verticais. Co tempo o colorido mural outorgado polos sobres de cores xeotextís, irase complementando paulatinamente polo verde das prantas nacidas das bombas (Fig. 20).

Eles crearon o seu xardín vertical e convértense en observadores e co-dadores da súa obra.

Fig. 20 Traballando coa NATUREZA, taller "A Vila do Mañá, na Nova Normalidade", Arzúa, setembro 2020.

A CIDADE: como o noso hábitat, o noso taboleiro de xogo por descubrir. Comprender a súa estrutura, conformación morfolóxica, os seus baleiros e os seus cheos, a súa historia, as súas tradicións e as súas cuestións simbólicas e inmateriais. Reflexionar sobre como nos movemos duns sitios a outros, os percorridos, os puntos importantes onde se desenvolve a vida do neno e da comunidade.

E se a cidade (segundo sentenza de filósofos) é unha gran casa, e pola contra a casa mesma é unha pequena cidade...¹⁴

Leon Battista Alberti

Queremos que descubran como se conectan as súas casas á cidade, recuperando a idea de Leon Battista Alberti¹⁵ de entender a casa como unha gran cidade e a cidade como unha pequena casa, e que tamén Aldo van Eyck expón na súa diagrama da árbore e a folla: "Unha árbore é unha folla, unha folla é unha árbore. Unha cidade é unha casa. Unha casa é unha cidade, e a cidade unha casa. Unha árbore é unha árbore, pero tamén unha folla enorme. Unha folla é unha folla, pero tamén unha árbore en miniatura. Unha cidade non é unha cidade a menos que sexa tamén unha casa inmensa. Unha casa é unha casa só se é tamén unha pequena cidade".

¹⁴ Leon Battista Alberti *De re aedificatoria*. Tradución de Francisco Lozano. Oviedo: Edición facsímil, 1975.

¹⁵ Leon Battista Alberti *De re aedificatoria*. Tradución de Francisco Lozano. Oviedo: Edición facsímil, 1975. Leon Battista Alberti (Xénova, 18 de Febreiro de 1404 – Roma, 25 de Abril de 1472) Arquitecto renacentista e un dos humanistas máis prolíficos da súa época, destacan o deseño de Santa María Novella (Florencia) e por ser un gran teórico do renacemento.

O instrumento é o corpo, que percorre e xoga no espazo con todos os sentidos despregados. Manexamos elementos capaces de xerar espazo, explórase a estrutura, o peso, o equilibrio, a estabilidade, a resistencia dos materiais, ... a parte de cuestións estéticas ou de función, buscando solucións que teñan en conta os principios da gravidade e a física.

Os nenos e nenas convértense por uns días en pensadores da cidade, aprópiáanse dos seus espazos, fanos seus. Idean e inventan os seus propios espazos de xogo, modifícanos, vívenos e gozan deles (Fig. 21).

Con qué elementos vamos a traballar para chegar o noso obxectivo?, que elementos propios da arquitectura usaremos de ferramentas para apropiarnos dos espazos?

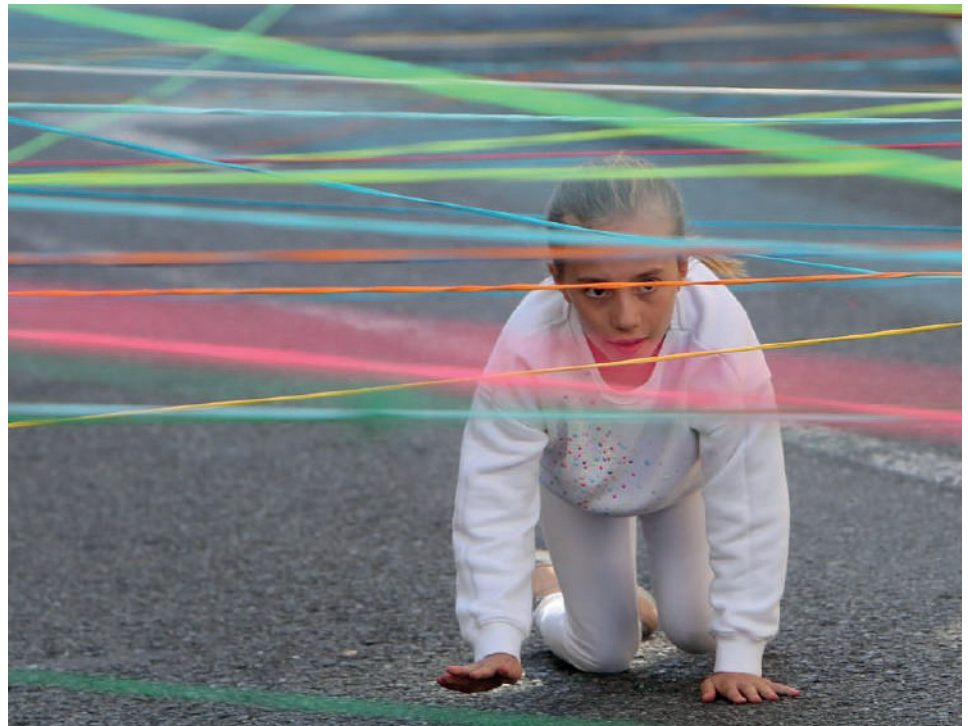

Fig. 21 Invasión de cor na rúa Conde Vallellano, Traballando coa LIÑA, taller "A Vila do Mañá", Vilagarcía de Arousa. Fotografía de: Martina Miser para ©La Voz de Galicia 10/08/2018.

¹⁶ Kandinsky, Vasili Vasilevich. *Punto y línea sobre el plano*. Barcelona: Editorial Labor S.A., 21-22, 1993.

¹⁷ Vasili Vasilevich Kandinsky (Moscú, 4 de Decembro de 1866 – Neuilly-sur-Seine, 13 de Decembro de 1944) pintor ruso, precursor da arte abstracto en pintura e teórico da arte. Considérase que con el comeza a abstracción lírica e o expresionismo.

Na nosa percepción o punto é a ponte esencial, único, entre palabra e silencio.[...] O punto é ademais, no seu exterior, simplemente o elemento práctico, utilitario, que dende nenos coñecemos. O signo exterior vólvese costume e escurece o son interior do símbolo.[...] O son do silencio cotián é para o punto tan estridente, que se impón sobre todas as súas demais propiedades.¹⁶

Kandinsky

Traballamos co PUNTO como ferramenta elemental, baseándonos en Kandinsky¹⁷, o punto permitíranos a invasión dos espazos. Utilizamos como PUNTO, os globos, elemento co que estamos familiarizados dende cativos (Fig. 22). O espazo co que imos traballar, un espazo acotado, que se ve totalmente modificado coa invasión dos puntos, nos se trata só de unha invasión física, o ruído tamén a invadirá, cando poñamos punto e final a actividade estoupando todos os globos.

Fig. 22 Traballando coa PUNTO, "A Vila do Mañá", Bueu, xullo 2018.

¹⁸ Kandinsky, Vasili Vasilievich. *Punto y línea sobre el plano*. Barcelona: Editorial Labor S.A., 57-58, 1993.

A liña xeométrica é un ente invisible. É a traza que deixa o punto ao moverse e é por tanto o seu produto. Xorde do movemento ao destruírse o repouso total do punto. Demos un salto do estático ao dinámico.[...] Tal é a recta, que na súa tensión constitúe a forma máis simple da infinita posibilidade de movemento.¹⁸

Kandinsky

Outra das ferramentas elementais que utilizamos é a LIÑA, utilizan fíos de cores ou cintas de baliza para xerar os seus espazos.

Os espazos a proxectar transformáanse totalmente, eles tecen a rúa, enchendo de cor o asfalto. É o seu novo espazo de xogo, divírtense na "súa rúa", xeraron unha identidade con ela (Fig. 23).

Fig. 23 Traballando coa LIÑA, "A Vila do Mañá na Nova Normalidade", Arzúa, marzo 2021.

¹⁹ Kandinsky, Vasili Vasilievich. *Punto y línea sobre el plano*. Barcelona: Editorial Labor S.A., 95, 128, 1993.

Pero a liña esconde entre as súas outras propiedades, e en última instancia, o profundamente oculto desexo de procrear un plano, converténdose así nun ente máis denso, máis pechado en si mesmo.[...] Cando morre a liña, e en que momento xorde o plano?[...] Por plano básico enténdese a superficie material chamada a recibir o contido da obra. [...] O plano básico esquemático está limitado por 2 liñas horizontais e 2 verticais e adquire así, en relación ao ambiente que o rodea, unha entidade independente. ¹⁹

Kandinsky

A terceira ferramenta fundamental é o PLANO, traballamos co PLANO para modificar os nosos espazos, para facer que conteñan as nosas obras (Fig.24 e 25).

Fig. 24 Traballando co PLANO, taller "A Vila do Mañá, na Nova Normalidade", Arzúa setemembro 2020.

Fig. 25 Traballando co PLANO na Praza da Independencia, taller “A Vila do Mañá”, Vilagarcía de Arousa, novembro 2018.

Preténdese que os nenos actúen como vangarda da recuperación do territorio para a cidadanía. Como afirma o xeógrafo e teórico social David Harvey, é necesaria a apropiación dos espazos públicos urbanos por parte da cidadanía mediante una acción política para convertelos en espazos comúns. Son bens comúns, que buscamos que os nenos recoñezan como seus dende diferentes puntos de vista: dende a historia, os seus usos, a súa evolución e as súas transformacións.

Búscase a adquisición dun maior coñecemento da cidade na que viven; una apropiación de espazos que lles son vetados a diario; o movemento con liberdade nas prazas e rúas; o empoderamento espacial xunto con outros nenos favorecendo a súa convivencia; valoración do lugar no que viven a través dunha nova mirada sobre o seu hábitat; facerlles responsables da contorna, coñecer tamén os elementos que conforman o lugar inmaterial; e sobre todo, demostrarlles a súa capacidade transformadora.

Cando saímos a rúa, e os nenos invaden o espazo público, o lugar transfórmase en algo dinámico que xa non só é aprehendido, senón que pode ser modificado por eles mesmos, outorgándolles un papel protagonista que normalmente, na creación de contornas, non se lles dá ou queda reducido a un ámbito de xogo máis controlado, como o patio do colexio ou a área infantil acoutada dos parques.

Para rematar de falar das ferramentas que usamos, e xa fóra das definidas por Kandinsky, traballamos co ELEMENTO TRIDIMENSIONAL, para elo basearemonos no “terceiro don” de Froebel.

O pedagogo alemán Friedrich Froebel (1782-1852) foi o creador dos Kindergarten para o ensino dos nenos e nenas menores de seis anos. A palabra kindergarten significa “xardín de nenos”, lugares para ser coidados, como pequenas plantas, para que se desenvolvan completamente.

²⁰ Jeanne S. Rubin, "The Froebel-Wright Kindergarten Connection: A New Perspective", *Journal of the Society of Architectural Historians*, 48, 1 (1989): 24-37, doi: 10.2307/990404. Jeanne S. Rubin, *Intimate Triangle: Architecture of Crystals, Frank Lloyd Wright and the Froebel Kindergarten* (Huntsville: Polycrystal Book Service, 2002). Wally Rogers, *Close-Up View of Froebel's Kindergarten with Frank Lloyd Wright at the Drawing Table* (Bloomington: Xlibris, 2016). Donald Leslie Johnson, *Frank Lloyd Wright: The Early Years. Progressivism: Aesthetics: Cities* (New York : Routledge, 2017).

Na Arquitectura temos de referencia a Froebel, a través de Frank Lloyd Wrigth que foi educado con este método. Trátase dun sistema baseado na creatividade e intuición do neno a través da experiencia directa, o xogo e a natureza. Crea un recurso pedagóxico baseado en "dones" e "ocupacións". Os "dones" son materiais pedagóxicos que non cambian pero transfórmanse; as ocupacións son actividades na que os nenos xogan mediante a transformación dos obxectos que manipula. Os "dones" son precursores dos bloques de construción da actualidade (Lego, Tente, ...).

Moitos foron os investigadores que establecen as relacións entre a maneira de facer arquitectura de Wrigth co proceso de aprendizaxe a través dos "dones" de Froebel ²⁰.

Usamos as caixas de cartón a modo de terceiro "don" de Froebel, un "don" a unha escala moito maior, un "don" co que se propón apropiarnos dos espazos da nosa vila ou cidade, fixémosla nosa, por unhas horas é o noso espazo, un gran espazo de xogo e construción que dá cabida a todo aquilo que pase pola nosa imaxinación (Fig.26 e 27).

O espazo modifícase, convértese nun gran forte, en pequenas cabanas, nun valado... o espazo cambia e énchese de vida.

Fig. 26 Traballando con ELEMENTOS TRIDIMENSIONALES na Praza da Independencia, taller "A Vila do Mañá", Vilagarcía de Arousa, novembro 2018.

Fig. 27 Traballando con ELEMENTOS TRIDIMENSIONALES "A Vila do Mañá, na Nova Normalidade", Arzúa, setembro 2020.

Plantexamos agora esta nova experiencia en Silleda, cunha realidade ben distinta a que estábamos acostumados, para elo as actividades traballarán conceptos novos establecidos na **"nova realidade"**, ¿están as nosas vilas/cidades preparadas para o distanciamento social? ¿están as nosas vilas/cidades preparadas para para a vila/cidade postpandémica?

5 DATAS: "A VILA DO MAÑÁ, SILLEDA"

Plantexase realizar o taller durante do luns 28 de xuño ó 3 de xullo do 2021, en Silleda, para elaborar cos nenos/as e mozos/as estratexias futuras para por en valor a identidade de Silleda.

Lunes	Martes	Miércoles	Jueves	Viernes	Sábado	Domingo
28	29	30	1	2	3	4
A VILA DO MAÑÁ, SILLEDA						
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31	1	2	3	4	5

A VILA DO MAÑÁ / LA CIUDAD DEL MAÑANA / THE CITY OF TOMORROW

Na súa traxectoria A Vila do Mañá / La Ciudad del Mañana formou parte do contido expositivo do Pavillón Español na Bienal de Venecia 2018 (16. Mostra Internazionale dei Architettura), obtivo Mención de honra na categoría METODOLOXÍAS no concurso "Proxectos educativos" Ludantia. I Bienal Internacional de Educación en Arquitectura para a Infancia e Mocidade.

O traballo realizado nos talleres A Vila do Mañá, foi exposto e explicado nos seguintes congresos e seminarios:

II Jornadas de Innovación Docente. Universidade da Coruña, outubro 2017, A Coruña (España), organizado por UDC (Universidade da Coruña) e CUFIE (Centro Universitario de Formación e Innovación Educativa).

Seminário Internacional A DIMENSÃO SOCIAL DÁ FORMAÇÃO PROFISSIONAL, outubro 2017, São Paulo (Brasil), organizado por SASP (Sindicato dos Arquitectos no Estado de São Paulo), e FIAM- FAAM Centro Universitário.

LUDANTIA I Bienal Internacional de educación en arquitectura para a infancia e a mocidade, maio 2018, Pontevedra (España), organizado por Concello de Pontevedra, COAG, Deputación de Pontevedra e Xunta de Galicia.

inquEDU. Falemos de Educación, maio 2018, Santiago de Compostela (España), organizado por Xunta de Galicia, Fundación Cidade da Cultura e Galicia Sustentable.

I XORNADAS DE DIDÁCTICA DAS ARTES NA GALICIA DE HOXE: CREAR PARA ENSEÑAR, setembro 2018, A Coruña (España), organizado por Real Academia Gallega de Bellas Artes, Conservatorio Superior de Música da Coruña, Conservatorio Superior de Música de Vigo, UDC (Universidade da Coruña), USC (Universidade de Santiago de Compostela) e Uvigo (Universidade de Vigo).

9th CHILD IN THE CITY WORLD CONFERENCE, setembro 2018, Viena (Austria), organizado por Child in the City Foundation, Stadt Wien e WienXtra.

We Are All Able Bodies: From Sensory Deprivation to Sensory Augmentation, novembro 2018, Madrid (España), organizado por Institute of Technology Faculty of Architecture, San Pablo CEU University Madrid, School of Architecture of University of Reading, e International Ambiances Network.

2º Congreso Mundial del Educación. EDUCA 2019. Innovación e Investigación Educativa, febreiro 2019, Santiago de Compostela (España) organizado por EDUCA y MIAC.

INTED2019 (13th annual International Technology, Education and Development Conference), marzo 2019, Valencia (España) organizado por International Academy of Technology, Education and Development (IATED).

8th World Alliance for Arts Education International Conference, Luxor (Egipto) marzo

2019, organizado por Egypt Future Foundation for Heritage e World Alliance for Arts Education (WAAE).

FIRA DE LA MOBILITAT SOSTENIBLE DEL VALLÈS, Sabadell (España) abril 2019, organizado por Diputació de Barcelona, Departament de Territori i Sostenibilitat de Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Sabadell, Postcarcity e Moventia.

WCCA2019 - XII Congresso Mundial de Comunicação e Artes, Salvador de Bahia (Brasil) abril 2019, organizado por Organização de Pesquisas em Educação e Ciência (COPEC), Organização Mundial em Comunicação e Artes (WCCA) e Universidade do Estado da Bahia (UNEB).

56th International Making Cities Livable Conference on A Healthy City for ALL, Portland (Estados Unidos de América) xuño 2019, organizado por International Making Cities Livable LLC (IMCL).

2019 International AVP Conference, Melbourne (Australia) xuño 2019, organizado por Association for Visual Pedagogies (AVP) e RMIT University.

InSEA World Congress, Vancouver (Canada) xullo 2019, organizado por MAKING |INSEA, The University of British Columbia, Canadian Society for Education through Art (CSEA), The Department of Art History, Visual Art & Theory (AVHA), Vancouver Art Gallery (VAG) e United States Society of Education through Art (USSEA).

EDULEARN19 (11th annual International Conference on Education and New Learning Technologies), Palma de Mallorca (España) agosto 2019, organizado por International Academy of Technology, Education and Development (IATED).

7TH CONFERENCE OF THE INTERNATIONAL SOCIETY FOR CHILD INDICATORS, Tartu (Estonia) agosto 2019, organizado por The International Society for Child Indicators (ISCI) e University of Tartu.

Art in Education – Building Partnerships with Artists, Schools, Young People and Communities, Oslo (Noruega) agosto 2019, organizado por OSLOMET (Oslo Metropolitan University) e The Research Council of Norway (NFR).

2019 SAEK International Conference, Imaging Social Innovation: Expanding the Social Role of Art Education, Seúl (Korea) setembro 2019, organizado por SAEK (Society for Art Education of Korea).

I Ágora Internacional. Educación. Investigación. Empleo 2019, Badajoz (España) setembro 2019, organizado por Universidad de Extremadura e Junta de Extremadura.

InSEA SEMINAR- Art Education: Conflicts and Connections, , Malta outubro 2019, organizado por InSEA European Regional Council, IMAE (International Masters Artist Educator-ArtEZ University of Arts), Arnhem The Netherlands e MUZA (The Malta National Community Art Museum).

EIRPAC. 3º Encontro Internacional de Reflexão sobre Práticas artísticas Comunitárias, O Porto (Portugal) setembro 2019, organizado por Faculdade de Belas Artes da Universidade do Porto, Universidade de Évora, ESMAE (Escola Superior de Música e Artes do espetáculo), Faculdade de ciências Humanas Católica Lisboa e Universidade Lusófona do Porto

V ENCUESTRO CULTURA Y CIUDADANÍA: Espacio Público: Hacer/Rehacer, Madrid (España) outubro 2019, organizado por Ministerio de Cultura y Deporte Gobierno de España.

URBANBAT: CIUDADES y CUIDADOS (HIRIAK eta ZAINZAK), Bilbao (España) novembro 2019, organizado por urbanbat, Deputación Foral Bizkaia e Concello de Bilbao.

V Congresso Internacional Arquitectura e Género | ACCIÓN. Feminismos y la espacialización de las resistencias, Lisboa (Portugal) abril 2021, organizado por w@arch.pt, _ISCSP (Instituto Superior de Ciências Sociais e Políticas) e CIEG (Interdisciplinary Centre for Gender Studies).

Os resultados obtidos na rúa co proxecto A Vila do Mañá foron publicados nos seguintes libros:

González Álvarez, Sandra (2017). A VILA DO MAÑÁ, RIANXO. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØStarquitectos, Apatrigal.

González Álvarez, Sandra (2017). A VILA DO MAÑÁ, AMES. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØStarquitectos, COAG.

González Álvarez, Sandra (2018). A VILA DO MAÑÁ, RIVEIRA. La Ciudad del mañana LUDANTIA. A Coruña, España: PØStarquitectos, COAG.

González Álvarez, Sandra (2018). A VILA DO MAÑÁ, FERROL. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØStarquitectos, COAG.

González Álvarez, Sandra (2019). A VILA DO MAÑÁ, VILAGARCÍA DE AROUSA. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØStarquitectos, Concello de Vilagarcía de Arousa.

González Álvarez, Sandra (2020). A VILA DO MAÑÁ, en tempos de Pandemia, ARZÚA na nova Normalidade. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØStarquitectos, Deputación da Coruña.

